

1804. márc. 29., Gyula – Békési egyházmegye jegyzője, Juhász István a hozzá felküldött tudósítás alapján jelentést tesz a superintendentiának az erdőhegyi és kisjenői keresztgyalázással kapcsolatosan lezajlott kivizsgálás körülményeiről, a tudósítás felterjesztői egyben új, pártatlan kivizsgálás kieszközlésére kérnek támogatást a felsőbb egyházi hatóságtól.¹

Főtiszteletű Superintendientiale Consistorium!²

Négy erdőhegyi előkelő lakosok, kettő közülök helybéli eskütt, kettő pedig ekklézsiái előljáró, olyan tudósítással jöttek hozzám ezen folyó Martiusnak 26-dikán, hogy a kisjenői profanationak investigatiójára hat személyből álló deputatio jelent meg ottan, ezen folyó hónapnak 17-én, akik közül n[eme]s Arad vármegye részéről volt három, egy főszolgabíró, egy táblabíró és egy eskütt; a csanádi püspökség részéről is három, akik mind a hárman papi személyek voltak.

Kezdték és folytatták az investigatiót 18-kán és 19-kén ezen hónapnak ilyen móddal: vasárnap reggeli 9 óra tájban egybegyűltek néh[ai] Nyéki volt cameralis tisztartó özvegye házában, meghívták oda a helybeli c[ame]r[a]lis tisztséget is, úgymint fiscalist, tisztartót, kasznárt, ispánt, akiknek jelenlétekben így tették az investigatiót: legelsőben is beszállították az erdőhegyi reform[atus] prédikátort 4-5 ekklézsiái előljáróival együtt, s ilyen kérdést tettek a prédikátor eleibe:

Mi okon nem élhet békességben tiszteletes uram a jenői plébánossal? Aki ezt felelte: én élnék, tsak lehetne, de mindig áskálódik utánam, és fenyegetődzik, mint az elmúlt ősszel történt, amidőn egy hallgatómat arra készítetett, hogy legyen pápastává, mert én tőlem hallotta, hogy ő ki volna tiltva az ekklézsiából. Amely dologban írtam a plébánus úrhoz, hogy ollyakat ne tselekedjen. Ekkor a prédikátor írása előhozódott, a plébánus válasza is, és mind a kettő felolvasódván, megkérődött a prédikátor, hogy esmerné-e az egyiket maga írásának, a másikat pedig a plébánusénak lenni? Amelyre felelte, hogy igenis.

Az ekklézsiái előljárók eleibe pedig ilyen kérdést tettek: megtaxálta-e kenteket a jenői plebánus azért, hogy karátson második napján a malomjok forgott? Felelték rá: igenis 40 forintig, akkor mindjárt meg is adtuk 6-ot, de hogy az ágyai prédikátor rá írt a páterre, azt is nagy méreggel visszaadta. Kérdezték továbbá: gyanítják-e kentek, hogy azért való bosszúságból tselekedte volna valaki közülök a matska felszegezését? Felelték: nem gyanítjuk.

Ki látta meg legelsőben, hogy a keresztén és a N[epomuki] Sz[ent] János statuája falán matska és valami írás volna felszegezve? Erre felelték: az a katona, aki jó hajnalban már strázsált a N[epomuki] Sz[ent] János képinél, és aki ott általmenő Bojár Jánost az uttzáról odaszóllította, és mutatta néki, hogy ő mit strázsál, legjobban tud arról szóllani; ők tsak akkor látták, mikor Szilágyi nevű katona hajtotta őket által Erdőhegyről Jenőbe, hogy mennyenek oda a képhez, a plebánus parantsolta.

Azután beszóllítottak azok a 4 protestáns rabok, akikre egy catholicus csapláros feleségestől rájok esküdt, hogy a történet előtt való estve késő éjtzakáig boroztak a csapszékben, és mikor hazaindultak, így szóllott a többihez Simon István: „gyertek már hozzám vatsorára, van egy nyúlam, együk meg, majd visszaadom Jantsinak a bőrit, hadd akassza fel”, amely szóval a matska felszegezésire tzeleozhatott, úgy adta bé a csapláros.

Ezek utánn behívódtak némely jenői és erdőhegyi oláh lakosok, akik eleibe ilyen kérdés tevődött: mitsoda panaszok van kenteknek? Akik így feleltek: ezelőtt mintedj 50 esztendővel felverték a templomunkat, másszor hallottuk, hogy egy Pálfi János nevű erdőhegyi kálvinista gyerek megvagdalta volna a keresztünket, amely a búzaföld közt van,

¹ Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Információs Hivatal FK-123974 számú kutatási témapályázata

² Tiszántúli Református Egyházkerületi Levéltár, I.1.b.43.843.nr.5. Egyházkerületi közgyűlési iratok. 1803–1804.

ennek mintedj 40 esztendeje. Ismét 1791-ben erdőhegyi kalamista gyerekek egy matskát megnyúztak és a keresztüktől nem messze a négy lábára állították, azt is a mi tsúfolásunkra tselekedték, panaszt is tettünk volt akkor érte tisztartó Nyéki úrnak. Ezelőtt pedig 4-5 esztendővel, éjtzaka az ablakon bémentek a templomunkba, a papi ruhákat és az oltárhoz való edényeket ellopták, és máig is oda vagynak.

Volt-é gyanú kentek közt, hogy kálvinisták tselekedték volna ezeket? Erre ki egyet felelt, ki mást, többnyire azt mondották, hogy nem tudják, ki tselekedte.

Béhívódott azután Menyhárt Pál, catholicus, a jenői plébánus szolgája, 22 esztendő forma, aki azért tétetett vasra, mert megilletődvén azon, hogy sok ártatlanok hurtzoltatnak tömlőzre a történetért, önként általment Erdőhegyre, és magát egy esmerősével elvezettette az erdőhegyi prédikátorhoz, és nála azt vallotta, hogy a felszegezett fehér matska páter Botskor fehér matskája volt, ő azt is tudja, mikor éjjel az ötsével edjűtt felszegezte, és nagyobb bizonyágnak okáért tsak azt kérdjék, hogy hol a páter fehér matskája? Ő ezen vallástételiért rabságra esett. Aki is most beszóllíttatván, miképpen adta elő a dolgot, nem tudják, mert ők ekkor kiküldődtek. Azt mástól hallották, hogy ő most is azon módon fateált volna.

Miképpen folyt azután az investigatió, azt bizonyosan nem tudják, azt látták, hogy egy pap úr a deputatióból kiment, és elment a plébánushoz, de mi végre, azt nem érthették. Őket azomban hazabotsátották ilyen szóval, hogy már haza mehetnek, ha a dolgot messzebb nem terjesztették volna, már most a rabjaik szabadulhattak volna, és a dolog is letsendesítődhetett volna, de minthogy tovább is folyamodtunk, amint hallják, már várakozni kell. Amellett azt is szemekre hányták, hogy mit keresnek ők Vásárhelyen, a papok gyűlésén, nem lett volna oda semmi járójok.

Ezek után ilyen panaszaikat jelentették előttem a 4 erdőhegyi előkelő lakosok, tudniillik, hogy ők erőssen sajnálják, hogy őket meg nem kérdezte a deputatio azeránt, hogy hát ő magok kikre gyanakosznak a történet profanatióra nézve? Mert ha ők megkérődtek volna, vagy merészlettek volna szóllani, ők feladták volna a fiscálist, a tisztartót, a plébánust, az ő két ministrans inasait és a jenői nótáriust, mint méltán gyanús complexeket a dologban. A fiscálist, Bessenyei urat ilyen okból, hogy a plebánus szolgája előtte tette azt a vallást, hogy Ferkó, a plebánus inasa nyúzta meg a matskát a ház padlásán, a másik inas pedig a plébánussal edgyütt felszegezte, mégis ezen dologért soha az inasokat kérdőre nem vont, vagy vigyázat alá nem tette, sőt mind a kettőt maga passussal provideálta, és még az investigatio előtt Arad felé eliktatta. A fiscalis úr beszéltette rá a jenői notáriust is, hogy mondjon le hivataláról medio tempore, és álljon fé[l]re, aki is azolta fel s alá tekereg. A fiscalis úr, Menyhárt Pált is, a plebánus fogoly szolgáját sokféleképpen igyekezett arra venni, hogy vonnya vissza feladását a matskáról. Elsőben kedvezéssel igyekezett rávenni, mikor azzal nem boldogult, rettentésekkel s kínszásokkal próbálta. Edjszer lekísértette hajdúkkal, hogy verjenek rajta százat, másszor, hogy vigyék s akasszák fel. Hogy ezekkel sem érte tzélját, gombojagba köttette, lántzot keresztül tétetvén a nyakán, fejét a lába közé tsatoltatta, a két kezét pedig kétfelől a lábain alól köttette, így tartatta egész napon által. Ezt a rabtársai és azok a hajdúk, akik véle tselekedték, beszélik.

A tisztartót feladták volna annál fogva, hogy látták és tapasztalták, hogy a plébánussal mindenben egyetért. Mikor a plébánus megtaxálta őket a malom forgásáért, akkor is észrevették, hogy a tisztartó a plébánusnál volt edj oldal szobában, és be-befutott hozzá a plebánus tanáts kérdeni, és annál fogva erősködött rajtok a plebanus, hogy ha fizetni nem akarnak, az uraság akarátja az, hogy felét a malmoknak a templom számára elvegye. Mikor a matska a keresztén volt, ő mindjárt azon volt, hogy vegyék le, és vessék a Körösbe, vizsgálás nélkül. Ő, a plébánus szavára mindjárt előrendelt 24 erdőhegyi protestánsokat, és ki akarta velek ásatni a keresztet. Ő azelőtt is, azolta is mindég együtt tanátskozik a plébánussal.

A jenői plébánust feladták volna annál fogva, hogy ő volt az, aki még hajnalban strázsát állított a Sz[ent] János státuája mellé, hogy az utza mentében lévén az a kép, valami módon valaki le ne verje, vagy le ne kapja onnét a bőrt és a pasquilust, amikor még arról senki semmit sem tudott. Ő aznap szokása ellen igen korán felkelni tapasztaltatott, és az udvara ajtajában átforgni, nézkélni. Ő, mihelyt virradt, és az emberek járnai kezdettek, mindjárt általküldött Erdőhegyre egy katonát, hogy valamennyi protestánsokat talál elől-utól, hajtsa átal őket Jenőbe, hogy lássák, mi van ott. Ő, olly folyvást olvasta a nép előtt a pasquilusokat, mintha könyv nélkül tudta volna, és tsak néha-néha tekintett a papirosra. Ő, semmi megilletődést nem mutatott, mint paphoz illett volna, mikor a rüt motskos sorokat olvasta, sőt gúnyolódva és nevetközve mondogatta: látják kentek, látják kentek, illyeket írnak a kálvinisták. Ő, mikor az első pasquilust elolvasta, ösztönözte a népet, hogy még másfelé is nézzen, mert még kell valahol lenni többnek is, az ördög, úgymond, soha nem tsinál edjet, hanem többnyire hármat, és fordulván a keresztől a kép felé, mintegy jelt adott a népnek, hogy merre nézzen még valamit, s maga meg is indult elől arra, ahol új pasquilus volt. A felszegezett matska az övének esmértetett, és a nints is többé a házánál, amely azelőtt ott volt. A szakátsnéja azt beszéllette, hogy a ház padlásán ölték meg a matskát az inasok, és ő hintette bé a vérit hamuval. A molnárné, catholica asszony azt beszéllette sokak hallottára, hogy ő éjtzakai 11 órakor hazamenvén kasznár úr házától, amint a Sz[ent] János képinél elment volna, ott találta a plébánust ötsével edjütt, akik még, hogy őtet meglátták, félre vonaták a fal mellé magokat, de hódvilág lévén akkor, könnyen megesmérte, hogy kik voltak. A zszindelyszegek, amellyekkel mindenütt fel voltak a pasquilusok szegezve, a plébánián találtattak, onnét, hogy az elmúlt ősszel újítódván a cath[olicus] templom teteje Jenőben, minden ótska zszindel és zszindelszeg a plébánián maradt. A plébánus sokak hallottára megfenyegette az erdőhegyi predikátort, hogy úgy megrontja, hogy soha se áll lábra. A jenői plébánusról, pater Botskorról senki se mond jót, ahol még eddig lakott, úgymint Váradon, Gyulán, Tamásdán, mindenütt különös tetteiről esméri a publicum.

A plébánus ministráns inasait annál fogva adták volna fel a deputatiónak, hogy a szolga, Menyhárt Pál, őreájok vallott, és hogy ha bűnöket nem érzették, miért szöktek el? Miért nem maradtak a magok helyén?

A jenői notáriust pedig, Hrabovszkit azon okra vádolták volna bé, hogy őfelőle akárki is felteheti, fel is teszi a profanatiót, mert ő egy impius libertinus embernek esmértetik mindenektől. A pasquilusokban előforduló otsmány kifejezések néki tulajdon szava járásinak esmértetnek tőlünk. Hallottuk róla, hogy ő Gyulán is a törvényházban lévén edj időben, mikor ottan cancellistáskodott, írtóztató káromlást mondott sokak hallottára az idvezítő feszületének, amelyre máig is emlékeznek, akik ottan jelen voltak. Ő jenői notáriusságában az uraság cancelláriáján legtöbb írást tett, téntával onnan élt, és a pasquilusok onnan vett téntából írótaknak esmértettek lenni. Mi oka volt néki, hogy mostanában időközben minden bizonyos tzél nélkül lemondjon notáriusi hivataláról, és előre-hátra bojongjon, tekeregjen, s költött híreket a jenői történetről hintegessen? Őtőle még illyen szó is jött, hogy sajnálja, hogy a fiscális megtartóztatta az erdőhegyiek leölésére előállott oláhokat, ő szeretett volna nékik lenni vezetőjök.

Az erdőhegyi panaszló lakosok, úgymint név szerint Zódi Gergely, Borbély István, Nagy István és Pálfí János igen nagyon esdeklenek és könyörögnek általam a főtiszteletű consistorium előtt, méltóztassék nyomorult állapotjokat könyörülő szívére venni, és ártatlanságokat a történetben hathatós közbenjárása által egy impartialis deputatiónak kieszközlése által világosságra hozatni, mert felette sokat szenyvednek a történet profanatio miatt, az uraság mindenféle forspontozásokkal tsak őket terheli azólta, az értetlen oláhoktól is sokféleképpen szenyvednek és fenyegettetnek, akik néminemű kedvezést tapasztalván magok eránt az uraságban, annál insolensebbek és vakmerőbbek, amely miatt már sok

protestánsoknak van az a gondolatjuk, hogy az idő kinyílásával lakhelyeket változtassák, és nyugodalmasabb helyet keressenek magoknak.

Költ Gyulánn 29. Martii 1804.

Juhász István m[anu] p[ropria] prédik[átor] és tract[ualis] surrog[atus] notárius.

[Hátlapon] Felolv[asva Aprilis 20-k napj[án]] 1804. A békési t[ractualis] consistorium az erdőhegyi és kisjenői tsúfos történetről [...]